

ENTRE HISTOIRE ET LITTÉRATURE : EDIFICATION DES „MYTHES”

Dan Horia MAZILU
Academia Română

Résumé : *Relues en dehors de l'espace que les historiens des temps modernes jalonnent rigoureusement, les textes des érudits roumains des premières décennies du XVI e.s. , attestent des ouvertures surprenantes, telles que la capacité de raconter les faits autrement que leurs prédécesseurs.*

Mots-clés : *érudit, histoire, raconter*

Re-citite în afara spațiului pe care istoricii vremurilor moderne îl populează cu filtrele riguros construite și dirijate spre cernerea nemiloasă a adevărului, textele cărturarilor români din primele decenii ale secolului al XVI-lea - scrieri pe care și autorii lor le voiau a fi, fără îndoială, istorie - atestă surprinzătoare deschideri, între care cu deosebire relevante sunt înclinarea și capacitatea de a povesti faptele altfel de cum o făcuseră predecesorii. Nu ne vom opri aci asupra imboldului lăuntric sau a pildelor exterioare care i-au determinat pe cronicarii moldoveni ai epocii post-ștefăniene (pentru Țara Românească, în absența textelor, construcțiile nu pot ieși de pe terenul supozițiilor) să scrie altcumva decât analiștii secolului anterior, să părăsească desuetul tipar al însemnării domnilor și domniilor și să nutrească ambiții de altă extracție. Nu vom zăbovi nici asupra însemnătății acestei schimbări de atitudine în relația autor-text (modificare ce cuprinde toate atributele și semnificațiile esențiale ale unei veritabile "revoluții"). Vom constata numai că, departe de a se materializa în apariții izolate (ușor de plasat sub semnul accidentalului), inițiativele de acest fel - ce se cuvin descrise și interpretate din unghiuri care să îngăduie valorificarea quasi - integrală - prepară și argumentează (stabilind niște legături coerente) *mișcarea literară* a lui Macarie de Roman și a discipolilor lui, străluciți reprezentanți ai "scrisului artist". Construirea "povestirii" (într-un sistem bine articulat), înclinația spre „istorisire”, spre dezvoltările narrative prilejuite de un anume subiect - marcă esențială a ansamblului de modificări amintite mai sus . se va exercita cu predilecție (cu necesitate, am zice, dacă examinăm înlănțuirea faptelor dintr-o altă perspectivă) asupra *începuturilor*.

„Mitul” primordial

În culegerea de cronici rusești denumită *Voskreskaja Letopis'*, alcătuită spre sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea, al treisprezecelea capitol este intitulat (în traducere): *Povestire pe scurt despre domniile Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei, în anul 6867 (1359)*.

O cronică a Moldovei, deci, pe care primul ei editor român, Ioan Bogdan, a numit-o, lipsit de orice punct de sprijin, *Cronica anonimă*,¹ dar care va intra în seria scrierilor de factură similară însoțită de sintagma *Cronica moldo-rusă*¹ . O cronică scrisă indiscutabil în Moldova³ în slavona medio-

¹ Ioan Bogdan, *Vechile cronici moldovenești înainte de Ureche*, București, 1891, p.182-189 (textul slav), 235-239 (traducerea) (în Rusia scrierea fusese editată, într-un corpus masiv la 1856). Studiul introductiv republicat în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ediție de G. Mihăilă București, 1963, p.316-320.

Retipărită în *Cronicile slavo-romane din sec.XV – XVI, publicate de Ion Bogdan* ediție revăzută și cpmpletată de P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 152 – 154 (introducere), p.154-157 (textul slav), 158 – 161 (o traducere revizuită).

bulgară (idiom ce izbuteste să-și salveze unele particularități lexicale și după operația, firească, de adaptare la normele est-slave, întreprinsă de autorii compilației rusești), și aflată în relație directă - informații comune - cu acea variantă a cronicii de la Putna copiată în sbornicul de la mănăstirea Slatina. Ioan Bogdan o credea alcătuită în vremea lui Ștefan cel Mare (atribuind toate știrile ulterioare compilatorului rus⁴), socotind că din Moldova "a luat-o cu sine unul din oamenii lui Ivan III, marele cneaz al Moscovei, cu care Ștefan cel Mare au avut dese relațiuni și al cărui fiu, Ivan Ivanovici, a luat în căsătorie pe fiica lui Ștefan, „Elena”.⁵ Dar ultimele informații din *Cronica moldo-rusă* se referă la domnia lui Bogdan (cel Orb), fiul lui Ștefan cel Mare (moartea lui Ștefan însumi este relatată în text) și această ultimă parte nu pare a fi o adăugire ulterioară. Cronica putneană este și ea un produs al epocii de după Ștefan cel Mare, fiind probabil scrisă în vremea lui Ștefan cel Tânăr (1517-1527), iar legătura strânsă dintre aceste scrieri datează - spune P.P. Panaitescu - și *Cronica moldo-rusă*. Și are, se pare, dreptate. Deplasarea în Rusia a compunerii s-a petrecut în timpul lui Petru Rareș (domn în două rânduri : 1527-1538 și 1541-1546), epocă în care soliiile băteau des drumul între Suceava și Moscova.

Neentuziasmantă pentru istoricii aflați perpetuu în căutarea unor știri noi⁶, interesându-i într-o oarecare măsură pe cercetătorii aplecați să distingă sâmburele de adevăr îmbrăcat în "legendele întemeierii", *Cronica moldo-rusă* conține "una din cele mai curioase tradițiuni moldovenești asupra înființării Moldovei. (I. Bogdan), operă literară de ficțiune plasabilă lângă *Viața*

Sfântului Ioan cel Nou scrisă de acel cărturar Grigore din vremea lui Alexandru cel Bun. Iată o în rezumarea aceluiași I. Bogdan : "După dânsa (tradiția cu pricina - n.n.), doi frați, *Roman* și *Vlahata*, fug din *Veneția* din pricina persecuțiilor *eretice*lor asupra creștinilor și se duc în *Roma veche*, unde își zidesc o cetate cu numele *Roman*, și trăiesc într-însa pînă la despărțirea bisericii lui Hristos în apuseană și răsăriteană sub papa Formos. Atunci *latinii* își făcură o *nouă Romă*, iar *românenii*, cu credința lor ortodoxă, rămaseră pe lângă *Roma veche* ; astfel purtară ei război pînă în timpul lui *Vladislav*, regele Ungariei, care în sufletul lui era creștin și nepot lui Sava arhiepiscopul săebesc, ca rege însă era latin. Acesta, fiind strămtorat rău de tătari, cere ajutor de la noii și vechii râmieni , cari îi și împlinesc dorința. Noii râmieni însă, ca să se scape de dușmanii lor, roagă pe *Vladislav* într-o scrisoare să pună în primul plan de bataie pe vechii râmieni, că doar vor cădea cu toții; iar de nu vor cădea, să nu-i lase a se întoarce în vechiul Râm, ci să-i colonizeze în țara sa. Lupta se întâmplă, vechii râmieni se bat vitejește, însă nu cad decât foarte puțini dintre dânsii.. Regele le mulțamește și înduioșat de bărbăția lor, le descopere intriga noilor râmieni și le propune să se așeze în țara sa. Atunci vechii râmieni cer de la *Vladislav* să-i lase a trimete acasă oameni cari se vadă ce s-a întâmplat cu casele și

³ Fapt dovedit suficient de I. Bogdan (vezi *Scrieri alese*, p. 316) și reargumentat de P.P. Panaitescu în *Introducerea ce precede reeditarea din Cronicile slavo-române* (p. 152 - 153).

⁴ „De la Ștefan cel Mare încoace cronica anonimă (judecând după forma ei analitică și după pasagiul de sub anul 7005 (1497), care este evident un rezumat) pare a fi un *extras din analele putnene*, făcut de *primul compilator* al *Yoskresenskajaletopisi* din redacția completă a acestora. Tot acel compilator a adus de la sine ultimul pasagiu despre Bogdan cel Orb, care nu poate fi împrumutat din analele putnene, deoarece ar conținea atunci o dată mai precisă” (I. Bogdan, *Scrieri alese*, p.318).

⁵ Op. Cit., p. 318.

⁶ „Importanța acestui letopiseț al Moldovei este redusă, deoarece este mult prescurtat față de celelalte cronici moldovenești. O singură știre în plus se află în această cronică față de celelalte cronici : existența a patru fii al lui Ștefan cel Mare” (P.P. Panaitescu, în *Cronicile slavo-române*, p-154).

femeile lor; după ce oamenii trimiși se conving că totul era pustiit de noii râmleni, ei se hotărăsc a primi oferta regelui, însă cu condiția ca aceasta să-i lase în legea lor. Regele le dă loc de șezut în Maramureș, la Criș. Ei se căsătoriră cu ungueroaice, le întoarseră pe acestea la legea lor, se înmulțiră și trăiesc acolo până astăzi. Din ei a ieșit Dragoș. După acesta se povestește apoi cunoscuta versiune asupra pornirii la vânat, trecerea munților, omorul zimbrului, întoarcerea lui ca să aducă și pe tovarășii săi în țara ce i-a plăcut, ocuparea țării, alegerea de domn, faptele lui în domnie și moartea lui"⁷.

S-a observat cu ușurință că legenda din *Cronica moldo-rusă* are câteva elemente comune cu tradiția din cronica lui Ureche, cu versiunea propusă de interpolatorii lui Ureche și cu părerea lui Miron Costin. I. Bogdan distinge "trei puncte comune" : 1. originea lui Dragoș și a oamenilor săi de la Maramureș; 2. originea maramureșenilor de la Roma ; 3. lupta dusă împreună cu Vladislav, regele Ungariei (la Simion Dascălul "Laslău craiul unguresc"; contra tătarilor.⁸

Sunt în țesătura narațiunii ce trebuie să facă din *Cronica moldo-rusă* unul dintre cele mai faimoase texte ale literaturii noastre vechi câteva fapte (personaje, în speță, și evenimente) cărora savanții, constatând alăturarea după principiul simultaneității a unor evenimente despărțite de intervale cronologice apreciabile, le-au căutat corespondentele în realitate. Trecând pe lângă Sava, primul arhiepiscop al sârbilor (1219-1235), frate al regelui sârb Ștefan Primul Încoronat, prezență ortodoxă pertinentă în compunerea autorului român⁹, și pe lângă Formos papa¹⁰, ce s-a despărțit de la ortodoxie la legea latină, personaj cu existență controlabilă, de o oarecare faimă în memoria oamenilor de carte din estul și sud-estul Europei¹¹, cercetătorii s-au oprit în preajma aceluși rege Vladislav, nepot de frate al lui Sava arhiepiscopul sârbilor", "botezat de dânsul", care "păstra credința lui Hristos în taină, în inima, iar după limbă și după orânduiala crăiască era latin". Mal puțin înclinați să vadă în acest Vladislav "Laslău" pe Ladislav I cel Sânt (1077-1095)¹², cercetătorii i-au propus, pe rând, pe Ludovic I de Anjou - în vremea căruia sunt alungați tătarii din Moldova¹³ -, pe un voievod Ladislav al Transilvaniei sau pe Ladislav al IV-lea Cumanul

⁷ În scrieri alese, p. 318 - 319

⁸ I. Bogdan, în *Scrieri alese*, p.319. Gheorghe I- Brătianu reține doar două convergențe: 1. bătălia "craiului unguresc Laslău" cu tătarii ; 2. originea romană a luptătorilor care iau parte la ea, din care se trag pe urma întemeietorii Moldovei (*Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Ed. Eminescu, București, 1980, cap. *Roman și Vlacha în tradiția istorică a descălecatului Moldovei*, p.157-172

⁹ Fără a fi cumva rudă cu vreunul dintre regii Ungariei. Să menționăm că atât acest Sava, cât și Ladislav I cel Sânt, Regele Ungariei (1077-1095) sunt amintiți în introducerea culegerii *Vogkresenakaja letopis'*

¹⁰ Legat al Papei Nicolae I, trimis în Bulgaria (1866), pentru a consolida relațiile dintre Roma și țarul Boris. Conflictul în care intră cu patriarhia din Bizanț lămurește cea "despărțire de la ortodoxie". Va ajunge el însuși papă al Romei între 891-895. Incluziunea acestui papă Formosus ar fi, după opinia lui D. Onciul, singurul element istoric ce merită atenție în țesătura legendei (vezi D. Onciul, *Papa Formosus în tradiția noastră istorică*, în *Lui Titu Maiorescu, omagiu*, București, 1900, p.622-623)

¹¹ Într-un sbornic copiat la mănăstirea rusească Solovețk se află, între altele, un tratat intitulat *Povestire despre latini, cum s-au despărțit de pravoslavie*, împărțit în câteva capitole : *Despre papa Formos*, *Povestire despre papa Ioan*, *Despre blestematii latini*, *Despre Petru gângavul* (cf. I. Bogdan, *Scrieri alese*, p.284).

¹² În Transilvania a ființat o tradiție a luptelor dintre acest Ladislav I și tătari (vezi Vasile Drăguț, *Legenda "eroului de frontieră" în pictura medievală din Transilvania*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, tom XLIII, 1974, nr.2, p. 21-39)

Legende despre Ladislav I comunică și Bonfinius în *Historia panonica Coloniae* 1690, p.144, 158-159.

¹³ Vezi D. Onciul, *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Sect. Ist., seria 2, XXIX, 1907, p.575 și urm. Același Ladislav I cel Sânt a avut - relatează o cronică maghiară din secolul al

(rege pe la 1272-1279), în vremea căruia a avut loc o mare invazie tătară sub conducerea lui Nogai și care era bănuț de clerul catolic de "erezii și legături cu necredincioșii"¹⁴

Acest demers nepotolit pentru conservarea "legii" (așezându-se în Maramureș, râmleii cei vechi îl roagă pe Vladislav "să nu-i împingă la legea latina și să le dea voie să-și ție legea creștină grecească"), cu semnificații stabile în momentul scrierii cronicii, grefat pe opoziția mereu reliefată dintre legea nouă a „latinilor” și credința cea veche a râmleilor”, în care putem vedea o amintire a „fazei catolice” din trecutul românesc ori o contaminare între cunoștințele despre românii antici și cele despre catolici și ortodocși, refăce într-o tradiție culturală persistentă lupta dintre Bizanț și Roma, continuă opoziția plină de osârdie dogmatică pe care șiruri de patriarhi ai Constantinopolului au ridicat-o în calea tentativelor (întreprinse cu deosebire de Paleologi, în eforturile lor de salvare a imperiului) de "unire" cu Roma. Temeiul istoric nu lipsește - s-a afirmat că războaiele necurmte și cucerirea "Romei vechi" reprezintă o aluzie la cucerirea Constantinopolului de către "latini" (prima jumătate a secolului al xill-lea)¹⁵ - și lumea românească, post-bizantină în convingeri, rezonează în chip particular la stimulii vechii rivalități.

În țesătura astfel încheată (fabulație pură, invenție epică, elemente ale unor realități "filtrate" de tradiție, reminiscențe ale marii rivalități, informații solicitate patrimoniului cultural"¹⁶) - "basm" îi zice Ioan Bogdan - sunt introduși Roman și Vlahata, *eroii eponimi*, "adaptare la împrejurările românești ale acestui mod de a lămuri nașterea și dezvoltarea popoarelor destul de obișnuit în analistca slavă, ca de altfel în toată istoriografia antică și medievală"¹⁷. Sunt frați, firește (P.P. Panaitescu îi socotește eroii eponimi ai celor două state românești, Moldova și Țara Românească¹⁸, deși ne-am permite să observăm că narațiunea se referă doar la întemeierea Moldovei), așa cum recomandă modelul ce funcționează fără greș în constituirea legendelor despre începătorii de seminții (după *Scriptură*: Sem (Sin), Ham și Lafet, fiii lui Noe), de popoare sau de orașe. Le-topisetul rusec, zis al lui Nestor, în copia făcută de Lavrentie, îi numește pe *Radim* și pe *Viatko* drept întemeietorii ai triburilor radimicilor și viaticilor. În cronicile slavilor de apus sunt amintiți *Leh*, *Ceh*, *Rus* și *Meh* (pe Leh și Rus îi știe și Paisie Ligarides arătând în *Hresomolohionul* său că domneau unul în *Lehia* celălalt în *Rusia*). Lista conține exemple celebre, altele mai puțin cunoscute: Varșovia a fost clădită de frații Wars și Sava, iar Kievul, orașul lui Kyj, a fost zidit de cei trei frați Kyj, Scek și Horiv¹⁹ etc.

Viabilitatea clișeului este certă. Grecul Paisie Ligarides, trăitor o vreme în țările Române, încearcă și el (sursa?) constituirea unei perechi de "făuritori ai începuturilor". Dar el scrie în secolul al XVII-lea, când, mai ales din vremea lui Matei Basarab, Țara Românească (Ungrovlahia) este frecvent denumită Țara Muntenească. Schimbare ce se reflectă în construcția lui Ligarides din

---

XV-lea - o intervenție miraculoasă ajutându-l pe Ludovic I de Anjou într-o bătălie cu tătarii la 1343 sau 1345 (vezi Ghe.I. Brătianu, loc.cit.).

¹⁴ Vezi Ghe.I. Brătianu (loc.cit.) care nu exclude, însă, o posibilă trimitere către Ladislau I cel Sfânt.

¹⁵ Vezi P. Chihaia, op. Cit.

¹⁶ În Alexandria (roman ce se va traduce la noi destul de devreme dar care a circulat în haină slava încă de timpuriu) se vorbește despre frâncii de la Troada care, după ce au mers la Râm, "făcură *Vineția*" iar la Râm fu întâi Roman și pe numele lui se chlema Râmul (...) (vezi și P. Chihaia, op.cit., p. 73-74)

¹⁷ Ghe.I. Brătianu, op. cit., p.159.

¹⁸ În Cronicile slavo-române, p.154.

¹⁹ Vezi în *Povest' vremennyh let*: "Și au fost trei frați: unul se numea Kyj, al doilea Scek, al treilea Horiv, iar sora lor Lybed. Ședea Kyj pe un munte, unde azi este (...) și zidiră un oraș întru numele fratelui lor celui mai mare și îi puseră lui numele Kiev. Și era lângă oraș (...) "(după *Povest' vremennyh let*, partea I, ed. de V.P. Andrianova-Perets, Moscova, 1950, p.11)

Hresmologhion : "Unii au spus ca Leh și Rus erau frați și că au domnit unul în Lehia și altul în Rusia, după cum și cele două căpetenii de oaste Munteanu și Bogdan, în Valahia și Bogdania"²⁰.

Dincolo de încercările de așezare a celor doi eroi eponimi peste niște existențe istorice confirmate²¹ rămâne povestea, bine construită, echilibrată, deloc monotona, care dă consistență unei ascendențe nobile a maramureșenilor, (îmbinând ingenios denumirea internă *român* cu cea externă, *valah*), identifică niște predecesori și oferă, astfel, o justificare pentru prezența ei în culegerea rusească, întrucât cele mai multe dintre textele antologate în *Voskresenskaja letopis'* stabilesc genealogii: *Începutul pravoslavnicilor stăpânitori ai marelui crezi rusești*, a căror rădăcină se trage de la Avgust, împăratul roman, rodosloviile unor cnezii ruși de mâna a doua, catalogul orașelor rusești, începutul principilor lituanieni, o cronică universală de la Adam până în timpurile mai noi etc.²² *Cronica moldo-rusă* propune un drum care să nareze *obârșia română* a primilor "descălători", păstrată în tradiția populară și confirmată de cronicarii din țările vecine, un mit primordial, necesar în sine și trebuincios ca suport pentru legenda-tradiție a „descălătorii” și ea întrucâtva remodelată în mediul curții voievodale.

Constatarea lui Ioan Bogdan despre existența, în veacul al XVI-lea, a câtorva "versiuni amplificate asupra descălătorii, unele chiar cu totul deosebite între sine"²³, pare exactă. Cronică lui Ureche reproduce o versiune quasi-populară, cu iz de poveste de transumanță: "Că înfrământând păstorii de la Ardeal, ce să chiamă Maramurăș, în munți cu dobitoacele, au dat de o fiară ce să chiamă *buor* și, după multă goană ce o au gonit pînă la munți cu dulăi, o au scos la șăsul apei Moldovei (...) între acei pastori ce au nemerit locul acesta, fost-au și Dragoș, carele au venit de la Maramorăș, carele să vedea și mai de cinste și mai de folos decătău toți, pre carele cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor"²⁴. Acestei versiuni socotește de cuviință Simion Dascălul să-i adauge drept preambul povestea (generată și ea de un "loc comun" cărturăresc: Dacia ca loc de exil") cu "oamenii răi" trimiși de "împăratul Râmului" în ajutor lui "Laslău craiul unguresc" ce combătea contra tătarilor. Zice interpolatorul, în capitolul *De ijderenia moldovenilor*, că s-a folosit de "letopisețul cel unguresc". Deși Ioan Bogdan se îndoiește de existența unui asemenea letopiseț presupunând ca interpolatorii au utilizat un text atribuit unui autor din Maramureș, deci unui ungurean (op. cit. p. 320), indicația lui Simion Dascălul nu poate fi pusă integral sub semnul întrebării; versiunea vehement incriminată de generațiile ulterioare de istorici români se putea adăposti în scrierea, de circulație în mediile catolice din Moldova (căci o cunoștea, pe semne, Bandinus), alcătuită de un ungur stabilit prin partea locului.²⁵

Versiunea "descălătorii" din *Cronica moldo-rusă* părăsește tradiția "zicerii păstorești" și arborează un aer demn, voievodal. Dragoș, bărbatul înțelept și viteaz, apare de la bun început, pornește "cu drujina lui (era, deci, cneaz) la vânătoare de fiare și au aflat supt munții înalți urma unui bour și au pornit pe urma bourului prin munții înalți și au trecut peste plaiurile înalte, adică munți, și au ajuns pe urma bourului la locuri de șes și frumoase și au prins din urmă călări pe bour la un râu, pe mal,

²⁰ Vezi și P. Chihaia, op.cit., p.83.

²¹ Pe baza unei relații a misionarului italian Giovanni da Pino del Carpine, Ghe.I. Brătianu încearcă să identifice, în Roman, pe un Roman, principe ucrainean (amintit pe la 1247), nepot al lui Roman Mstislavovici, fiu al lui Danilo de Halici, iar în Vlahata - cu mai puțină certitudine - pe un Aloha (Olaha), ce putea fi voievod al valahilor din Galiția, venit probabil din Maramureș și așezat pe versantul nordic al Carpaților (pentru amănunte vezi cap. *Roman și Olaha duseseruteni în op.cit.*, p. 162-171).

²² Vezi I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 318

²³ *Ibidem*, p. 319

²⁴ Vezi Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, 1967, p. 72, 76

²⁵ Vezi P. Chihaia, op.cit., p.83

sub o salcie și l-au omorât și s-au ospătat din vânatul lor²⁶. Expediția, narată cu amănunte ce dau mișcare și culoare, are prestanță feudală și iese de sub semnul întâmplătorului. Dragoș a fost "ridicat domn și voievod și de atunci s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei"²⁷. Vânătoarea, expediția cinegetică armată condusă de stăpânitorul feudal, era un *motiv* familiar cărturarilor români. *O întâmplare de vânătoare* furnizează elemente pentru descifrarea împrejurărilor în care urcă pe tron Vlad, fiul lui Dan I.; tot printr-o *vânătoare* sunt materializate, la nivelul poeziei medievale, pretențiile de moștenitor al tronului Țării Românești ale lui Dan al II-lea; în fine tot un *exercițiu cinegetic* centrează legenda întemeierii Țării Românești (legată de povestea nașterii lui Iancu de Hunedoara) introdusă de Paisie Ligarides în Hresmologhionul său.²⁸ Este foarte probabil ca legenda „dascălecatului”, în forma ce o adăpostește *Cronica moldo-rusă*, să fi căpătat contururile esențiale în timpul lui Ștefan cel Mare, voievodul ce a făcut din cultul strămoșilor domnești, cu care și pune în relație directă propria stăpânire, o chestiune fundamentală. Refacerea - cu noi elemente de cronologie - a pietrelor tombale ale antecesorilor se realizează, în cașul lui Dragoș, printr-un gest plin de semnificație: mormântul, pe piatra căruia primul voievod este denumit "strămoș", va fi mutat la Putna. Tot la Putna - metropolă culturală și necropolă domnească în intenția voievodului - este transferată și biserica de la Volovăț, ctitorie atribuită lui Dragoș. Același Dragoș, în fine, își găsește locul în șirul de domnitori eternizați în *Pomelnicul de la Bistrița*²⁹. Literații urmau a da un veșmânt pe potrivă, mândru și demn, "începuturilor". Și autorul *Cronicii moldo-ruse*, prin "Legenda dascălecatului" și "mitul primordial" ce-i servește drept prolog, face acest lucru.

„Mitul” necesar

Dincolo, iarăși, de discuțiile istoricilor, preocupați - cu intermitențe - să distingă participările, deosebite, ale "poveștii" și "realității" în configurarea "tradiției naționale despre originile Țării Românești"³⁰, în marginea chiar a amestecării faptelor documentar controlabile cu legenda, zămislirea *poveștii culte* despre Radu Negru voievod - așa cum pătrunde ea în textele istoriografilor din secolul al XVII-lea mai ales - este un demers ce ține neîndoiește de literatură.

Între disputele istoricilor au existat perioade de acalmie, când adunarea în jurul câte unei teorii de autoritate (cum au fost cele ale reprezentanților „școlii critice” părea a oferi o soluție și a instala un oarecare echilibru. Echilibrul se frânge apoi, odată cu formularea unei îndoieli, și discuția reîncepe până la găsirea unei noi platforme de stabilizare. Între istoricinu se va așeza, probabil, niciodată o liniște deplină, căci ipotezele lor par a urma succesiunea dictată de o infinită reciclare. Noi elemente, odată depistate, se vor transforma în argumente și controversa va reîncepe. Pentru Hasdeu și Onciul, de plidă, „Negru” ar fi fost un nume dat de vecini, sprijinit și de capul de „arap” din emblema Țării Românești publicată în lucrarea lui Levin Hulsius (Nurnberg, 1597). S-a spus apoi că acest cognomen îl desemna pe cel ce a hotărât pecetea cu corb pentru Țara Românească (revendicată ulterior, din motive lesne de înțeles, de către Mihneștii „Corvini” și nu prea agreată, ac atare, de Basarabii din secolul al XVII-lea; compilația

²⁶ *Cronicile slavo-române*, p. 159-160

²⁷ *Op. cit.* p.160

²⁸ Pentru alte elemente vezi Anton Balotă, *La litterature slavo-roumaine a l'epoque d'Biennne le Grand*, în *Romanoalavica*, I, București, 1959, p. 224-227

²⁹ Vezi Anton Balotă, *op.cit.* p.227.

³⁰ Formulare cu care Alexandru Lapedatu își intitula o comunicare ținută, în 1923, la Academia Română și publicată în *Amurul Institutului de istorie națională* Cluj, 1923, II, p.289-313 Vezi Gheorghe I, Brătianu, *op.cit.*, p-87*

de cronici alcătuită la curtea lui Matei Basarab va prefera deci să dea în extenso „titulașul”).

În fine, Gh. I. Brătianu, cercetător înclinat să acorde, în urma unui serios examen științific, oarecare credit „tradiției descălecatului” – observă că „Negru”, voievodul numit astfel, venea din Ungaria „Neagră”, țara de margine a regatului (numit de obicei Ungaria „Albă”), loc de curând ocupat, adică Transilvania. Ce mai spun istoricii? Concluzia lui D. Onciul privind „miezul istoric” al legendei este acreditată de examenul critic întreprins de Ghe. I. Brătianu: „Cât despre *Radu Negru* devenit în acest fel fondator al statului, nu poate, după cele arătate, să mai încapă îndoială că personajul istoric al mitului este Radul Basarab, domnul Țării Românești, care după 1372, părăsește feudurile ungurești Amlaș și Făgăraș, desfășurându-se de suzeranitatea regelui Ungariei; Radul Basarab întemeietorul Tismanei, Coziei și Cotmenii și probabil încă și al altor mănăstiri și biserici, glorificat de călugări mai mult decât vreunul din redecatorii săi și numit în tradiția de la Tismana ca fondator al statului. Dat fiind de o parte Radul-Vodă al călugărilor, de altă parte Negru-Vodă al tradiției populare ca fondator, cronicarii au împreunat pe amândoi în personajul astfel plăsmuit al lui *Radul Negru*. Radu Negru apare datorită confuziei „între întemeietorul, descălecat din Ardeal, și adevăratul Radu-Vodă de la sfârșitul secolului al XV-lea, confuzie sporită și dezvoltată apoi de relațiunea literară a cronicarilor târzii”, prin unirea unor „trăsături de la cel mai recent, mai cunoscut, mai viu în amintirea cronicelor” cu „un fond mai vechi, de a cărui existență iarăși nu ne putem îndoii”.

Istoria literaturii s-a arătat în mică măsură interesată de descifrarea elementelor care au condiționat și asigurat apariția, conservarea și dezvoltarea legendei „literare” despre Negru Vodă întemeietorul. S-a mulțumit să constate prezența ei în scrierile de tip compilativ din secolul al XVII-lea. Alăturarea acestei construcții de legendele moldovenești și, de aci, declararea unor simetrii (nelipsite de semnificații) păreau a epuiza chestiunea. Cam puțin, totuși pentru elucidarea unei probleme pe care doar o privire de suprafață o poate lipsi de însemnătate, căci închegarea - pe baza unei tradiții populare, la care se adaugă elemente fumizate de istorie - a legendei despre *fondator* reprezintă, în fapt constituirea unui *mit* al începuturilor. Era un *mit necesar*, menit să acopere un spațiu controversat, o completare pe care „literatura” o fumizează istoriei într-o formă ce topește și armonizează mobilurile (nu puțin) ce au impus această alcătuire. Și nu întâmplător această creație aparține nu secolului al XVII-lea, ci veacului precedent, când, din semnele puțin pe care le putem recupera, istoria - ne dăm seama - începuse, cu destulă stângăcie, dar perseverent, să uziteze unelele literaturii (o transformare internă, o veritabilă evoluție prin forțe proprii, străină de atât de des invocatele înrăuriri).

S-a stabilit că tradiția despre acel Negru Vodă, „descălecător” și „întemeietor” a gravitat cu consecvență în jurul câtorva centre. Întâi în preajma Câmpulungului, capitală veche, centru care va „recidiva” și mai târziu revendicându-și privilegiile de cetate de scaun a întâiului întemeietor. Apoi se produce translația spre Curtea de Argeș, unde tradiția este consolidată iconografic. Deși „obiectul” resuscitării variază, relevant ni se pare gestul reactualizării perpetue a primului „ctitor”, a „întemeietorului”, în șirul de portrete ale vechilor domni din biserici lui Neagoe Basarab, Radu de la Afumați pune să se picteze - după imaginea din biserica voievodală de la Câmpulung - chipul lui Nicolae Alexandru, „cel mai vechi ctitor”, același chip pe care îl reproduseseră și pictorii lui Vladislav I, în biserica domnească din Curtea de Argeș. Pătrașcu cel Bun poruncește și el să se picteze portretele lui „Negru Vodă” (în realitate al lui Vladislav I Vlaicu) și al „doamnei Ana” în aceeași biserică a mănăstirii Argeș ctitorită de Neagoe Basarab.

De la Jumătatea secolului al XVI-lea pe primul plan, în efortul de conservare a legendei, avansează Tismana a. Un țel „pământesc” a fost, se pare, condiția inițială: apărarea unor drepturi încălcate, campanie în care călugării fac uz de vechile lor hrisoave în care Radu I Baerab apare ca prim emitent. Radu I Basarab, luptătorul pentru neatămare și constructorul, în aceeași vreme, al atâtor lăcașuri de cult, este menționat, ca „prim ctitor” al mănăstirii

Tiamana într-un act din 1385 dat de cancelaria voievodului Dan I. În acest hrisov, folosit ca instrument protegitor de călugări, trebuie să vedem primul germene al mitului. Căci în secolul al XVI-lea figura și moștenirea lui Radu I Basarab vor fi suprapuse peste imaginea "descălecătorului" Negru Vodă, Radu I va căpăta, deci, toate atributele întemeietorului și se va naște astfel Radu Negru. Ctitoria și actele lui Radu X Basarab erau în deceniul cinci al veacului al XVI-lea confundabile cu "întemeierea", căci într-un hrisov de întărire dat mănăstirii Tismana (6 iunie 1547) voievodul Mircea Ciobanul spune: (...) să-i fie Potocețul (...) pentru că este veche și dreaptă ocină (...) întemeierea Țării Românești (...) (am cercetat cărțile) domnilor celor vechi de mai înainte (...). Câțiva ani mai târziu în 1569, într-un act emis, pentru aceeași mănăstire, cele două "simboluri" - *întemeierea* și *întemeietorul mitic* - apar alături: (...) să-i fie Elhovița (...) pentru că i-a fost dreaptă ocină (...) încă de la întemeierea țării Românești, întâi de la Negrul Voievod și apoi de la toți domnii care au fost mai înainte". Mitul era, deci, constituit și, în afara valențelor politice. El vădea și posibilități practice, imediat operative. Istoricilor de la curtea lui Matei Basarab, unde se presupune că s-a alcătuit prima compilație de cronici de mari proporții, le rămânea numai să îl pună în pagină.